

Engelli Bireylerin Adli Tıp ve Sağlık Kurullarında İncelenmeleri ve Raporlamasının Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Işığında Değerlendirilmesi

Avukat Güler Polat

1. Sağlık Hukuku Kongresi 1-4 Mayıs 2014 Marmaris

ÖZET : Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Türk iç hukuku bakımından uygulanabilirliğinde raporlamalar konusunda çözümlenmesi gereken sorunlar oldukça fazladır. Engelli raporu almamış ve engel oranları sağlık kurulu raporu ile belirlenmemiş engellilerin sözleşme kapsamında olduğunun belgelenmesi için mahkemeler rapor talep edebilmektedir. İş göremezlik içermeyen “engelli” raporlamasının nasıl yapılacağı önem kazanmaktadır.

Sözleşme ile bireyin vesayet altına alınması ve kısıtlının vasi tarafından bir kurumda yaşanmaya zorlanması yasaklanmıştır. Bu durumda artık vesayet incelemelerinde, raporlamaların kısıtlanma esaslarını, kısıtlanması istenen kişinin hukuki ehliyetini değerlendirme kriterlerinin değişmesi kaçınılmazdır.

İç hukukunun, Sözleşme hükümleri ile çelişen evlenme hükümlerinin uygulanmasına ilişkin davaların akıbetini sağlık raporları belirleyecek gibi görünmektedir. Engelli bireyler için SUT uygulamaları engellilerin sağlığının bozulması, engelinin artmasına sebebiyet verecek boyuttadır. Bu konudaki raporlamalar da artış beklenmektedir.

Ceza yargılamasında Adli Tıp Kurul raporları engellinin tecavüz mağduru olduğunda hayati önem taşımaktadır. Suçun mağduru olan zihinsel ve/veya işitsel engellilerin Adli Tıp 'a sevk yöntemleri, inceleme için saatlerce bekletilmeleri, kurulda kendileri ile özel iletişim kurulması gereken bu bireyler için inceleme sırasında özel uzmanların bulunmaması, kendilerini ifade edememeleri, yanlış ifade etmelerine yol açacak duygu tezahürlerine neden olmaktadır. Suç mağduru engelli kadar tutuklu ve/veya hükümlü engellinin ceza evlerindeki mağduriyetlerini belgeleyecek olan Adli Tıp Kurumunun ve sağlık kurumlarının raporlamaları hali hazırda insan hakkı ihlallerine dayanak teşkil edebilmektedir.

Anahtar Kelimeler : BM Engelli Hakları Sözleşmesi, Engellilik Ölçütü, Engelli Sağlık Kurulu raporu

Evaluation of Examination and Reporting of Disabled Persons in Forensic Medicine and Health Boards in the light of United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities

With respect to the applicability of the United Nations' Convention on the Rights of Persons with Disabilities from the perspective of the Turkish domestic law, there are many issues regarding reporting that are needed to be addressed. Court may require submission of a report to document that whether persons with disabilities, who have not received a disability certificate and whose disability extent has not verified with a health committee's report, fall

within the scope of the Convention. It is important to address how the “disability” reporting that does not cover incapacity to work should be made.

The Convention outlaws placing individual under guardianship and compelling the persons with disabilities by the guardian to live in an institution. Therefore, in inspections for guardianship, it is now inevitable to make amendments on the restriction rules for reporting and the criteria regarding the assessment of legal capacity of the person for whom restriction is sought.

It seems that outcome of lawsuits regarding the application of provisions of the domestic law governing the marriage, which contradict with the Convention provisions, will rely on health reports. SUT applications for persons with disabilities result in deterioration on the health condition of persons with disabilities and cause an increase in the disability level. An increase is expected in the number of reporting regarding this issue.

In the criminal procedure, forensic committee reports play a vital role when a person with disabilities is a victim of rape. The procedure that is followed to send a person with mental disability and/or impaired hearing to the forensic examination while he/she is the victim of the crime, the fact that they are forced to wait for many hours for examination, and non-existence of experts during the examination so that they can communicate with the committee cause such a mental confusion for them that they cannot express themselves properly and express themselves incorrectly. Forensic examination and health institutions’ reports that document the unjust treatment shown towards the person with disability who is a victim of crime as well as the persons with disability who are detained and/or convicted in prisons can presently constitute a basis for violations of human rights.

Keywords : United Nations’ Convention on the Rights of Persons with Disabilities, disabled health reports

GİRİŞ :

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin onaylanmasına ilişkin kanunun, 18/12/2008 günlü 27084 sayılı Resmi Gazete de yayınlanması ile, sözleşme hükümleri iç hukuk için de bağlayıcı olmuştur¹. Sözleşmenin engellilerin eğitim, istihdam ve sosyal hayata katılım konusunda getirmiş olduğu bireysel haklardan; en etkin biçimde engelli bireylerin de yararlanmasını sağlayacak düzenlemeler, iç hukukta henüz tam karşılığını bulamamıştır.. Bu durumun, yakın tarihte getireceği karmaşanın hafifletilmesinde ve sözleşme

¹ Anayasa’nın 90. Maddesi son fıkrası “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*”

ile getirilen sistemin doğru işleminde, hak ihlallerinin yaşanmaması için raporlamalar hayati önem kazanmaktadır. Bu nedenle sözleşmenin getirdiği yenilikleri ve uygulamaları destekleyecek olan kurumlara olan ihtiyacı bu çalışmada dikkate alınarak, sadece uygulamada rapor tanzimlerinde dikkate alınmayan bazı noktalara ve getirilmesi gerekli düzenlemelere kısaca değineceğiz.

Sözleşmenin, hukuki ehliyet, vasi tayini, istemsiz yatış ve tedavi, evlenme ve çocuk sahibi olma, vb konularda getirdiği yeniliklerde düzenlenmesi gerekecek raporlar, alışagelmış engel oranını belirleyen “özürlülük oranını gösterir raporlardan” farklılık arz etmektedir. Buna ek olarak, engelli çocukların hayata, eğitime katılımının artması ile paralel artış gösteren cinsel istismar olaylarında ve eğitim hakkını kullanmasında istenen sağlık kurulu raporlarının değerlendirme kriterlerinin yeniden gözden geçirilmesi gerekecektir.

Tüm insan hakları ve temel özgürlüklerden engelli bireylerin herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın yararlanmalarının güvence altına alınması gerekliliğini² vurgulayan sözleşme, kendi seçimlerini yapma özgürlüğü de dahil olmak üzere engellilerin bireysel varlıklarının ve bağımsızlığının önemini kabul edildiğini³ belirtmektedir. Sözleşmenin 2. Maddesindeki düzenleme, engelliliğe dayalı ayrımcılık, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka her hangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır. 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanunun Ayrımcılık başlıklı 4/A maddesi “Doğrudan ve dolaylı ayrımcılık dâhil olmak üzere engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılık yasaktır.” Demekle, dolaylı ayrımcılığı dahi yasaklamakta iken Türk Ceza Kanununun Ayrımcılık suçunu düzenleyen 122. Maddesinde Ayrımcılık suçunu nefret suçları ile birleştiren yeni düzenlemesi bu yasağın engelliler konusundaki bir çok düzenleme gibi kanun metinlerinde kalacağını, hayata geçmeyeceğini düşündürüyor.

A - HUKUKİ VE FİİLİ EHLİYET KAVRAMLARI ve VESAYET :

Medeni Hukuka göre kişiler medeni haklardan yararlanma ehliyeti dediğimiz “hak ehliyeti” ve medeni hakları kullanma ehliyeti dediğimiz “fiil ehliyeti” olmak üzere iki tür ehliyete sahiptir. Sağ olarak doğmak koşulu ile herkes ana rahmine düştüğü andan itibaren hak ehliyetine sahiptir. Hak ehliyeti bireyin salt insan olmakla kazandığı bir ehliyettir. Yine kanunumuza göre, ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan herkes fiil ehliyetine sahiptir.(Medeni Kanun Mad.10) Kısıtlılığı ise kanunun 13. Maddesi; “yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun⁴ olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir.” Şeklinde tanımlıyor.

Fiil ehliyetini kısıtlayan hallerden akıl hastalığı ve akıl zayıflığı dendiğinde ise BMEHİS hükümleri devreye girmekte. Sözleşmede, Engelliliğin gelişen bir kavram olduğunu

² BMEHİS Giriş (c) bendi

³ BMEHİS Giriş (n) bendi

⁴ “Akla uygun biçimde davranma” çok geniş bir kavram olmakla kanun metninde yer aldığı şekliyle muğlak bir durum yarattığı kanısındayız.

belirtilmiş⁵ ve engelli birey tanımını “engelli kavramı diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir.” şeklinde yapmıştır.5378 sayılı Engelli Kanununun tanımlaması⁶ kanımızca daha doğru bir açılım olmuştur. Çünkü engellilik, bireyin kendi kayıpları kadar, karşılaştıkları tutum ve çevre kısıtlılıklarından da kaynaklanmaktadır.

Savcılık tarafından Sulh Hukuk Mahkemesine müracaatla, vasi tayini istenen E.L., tanısı konulmuş ve tedavisi yapılmakta olan bipolar bozukluğu olan bir kişidir. E.L. 27 yaşında ve çalışmakta olan bir kişidir, anne babası ölmüştür ve vasi olabilecek sadece amcası vardır. Anne babasından kalan mallardan elde ettiği gelire ek olarak, aldığı maaşla gayet rahat bir yaşamı vardır ve iş bulmasına, çalışmasına engel olacağından vesayet altına alınmak istememektedir. Savcının açmış olduğu davada, BMEHİS nin 17 ve 19. Maddeleri uyarınca vesayet altına alınamayacağı yolundaki savunmamız karşısında mahkemece E.L nin BMEHİS kapsamında engelli sayılacağına dair rapor istenmesi davanın seyrinde ciddi bir karışıklığa yol açmıştır.

Medeni Kanun 409. Maddesinin *Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı sebebiyle kısıtlamaya ancak resmî sağlık kurulu raporu üzerine karar verilir. Hâkim, karar vermeden önce, kurul raporunu göz önünde tutarak kısıtlanması istenen kişiyi dinleyebilir. Şeklindeki düzenlemesi hâkimin bu dinleme sonrasında nasıl bir değerlendirme yapabileceği konusunu muğlak bırakmaktadır. Kurul raporu ile kısıtlanması gerektiği bildirilen bir kişinin hakim tarafından dinlenmesinin, uygulamada farklılık yaratacağını düşünmek beklentinin fazla yüksek tutulduğu bir yaklaşım olmaktadır.*

19.Şubat.2014 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6518 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 66. Maddesi ile 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanuna eklenen 4/B maddesi bu konuda sözleşmeye paralel bir hükümdür.

Yine aynı şekilde 5378 sayılı kanunun⁵. Maddesine getirilen değişiklik “*Bireyin engelliliğini ve engellilikten kaynaklanan özel ihtiyaçlarını belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanılamalarda uluslararası temel yöntemler esas alınır. Engellilik durumunun tespit ve uygulama esasları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığının görüşleri alınarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir.*” demektedir. Resmi Gazetede yayınlanmakla yürürlüğe giren bu düzenlemenin yönetmelik yayınlanıncaya kadar geçecek süredeki uygulamaların nasıl yürütüleceği belli değildir. Medeni Kanunda vesayet hükümleri yeniden düzenlenmeden, yönetmelikle bazı düzenlemeler getirilmeye çalışılması da gelecekte sorunlara yenilerinin ekleneceğini göstermektedir.

⁵ BMEHİS Giriş (e) bendi: “ *Engelliliğin gelişen bir kavram olduğunu ve engellilik durumunun, sakatlığı olan kişilerin topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını engelleyen tutumlar ve çevre koşullarının etkileşiminden kaynaklandığı gerçeğini kabul ederek,*”

⁶ *Engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi,*

Bağımsız yaşama hakkını kullanarak kendi ortamında yaşamakta ısrarcı olan engellinin, bu hakkını kullanamayacağı tek durum kendisine ve/veya çevresine zarar vermesidir. İşte tam bu noktada kendisine ve çevresine verebileceği zararın tanımının detaylı, doğru ve yol gösterici şekilde yapılması, bulunduğu çevrede yaşayabilesi için alınabilecek önlemler ve takip sisteminin doğru tanımlanması gerekmektedir.

B- İSTEMSİZ YATIŞ :

Engelliye vasi tayin edilmesine ilişkin davalarda, kişinin fiil ehliyetinin kaybetmiş olması halinde kendi bakımını yapıp yapamayacağı, evde bakım hizmetini almasının yeterli olup olmayacağı vb konularının kapsamlı değerlendirilmesinin yapıldığı raporlamaların isteneceği günler yakındır.⁷ Ancak bunun için henüz değerlemenin hangi kriterlere göre yapılacağına dair Türkiye de herhangi bir sistem oluşturulmuş, koordinasyon sağlanmış değildir. Özellikle yaşlıların ve psikiyatrik tanı almış olanların, kendilerine vasi tayin edilmesinin ardından, vasileri tarafından, bakım evlerinde yaşamaya zorlandıkları ülkemizde, BMEHİS nin 19. maddesi uygulanmamaktadır. Halbuki sözleşmeye taraf batı ülkelerinde, sözleşmenin imzalanmasını takip eden iki yıl içerisinde, fiil ehliyetini malvarlığını yönetmek, hayatını idame ettirmek konusunda kaybetmiş olsa da, yaşamını bakım hizmeti desteği olarak evinde sürdürebilecek engellilere ilişkin yasal düzenlemeler yapılmış kurumlar oluşturulmuştur. Yukarıda değindiğimiz 5378 sayılı yasaya eklenen Topluma Dahil Olma başlıklı 4/B maddesi, ve aynı yasanın değiştirilen Destek ve Bakım başlıklı 6. Maddelerinin⁸ uygulanmasında kısıtlılık halinin değerlendirilmesi farklı kriterlerle yapılmak, rutin kontrollerle etkinliğinin korunması sağlanmak zorundadır.

Engelli bireye konulan teşhislerin belirtilmesi ve engellilik oranı gösterilmesinden ibaret kurul raporlarının yerini bireye özel olarak hastalığın seyri, etkileri, kişideki tezahürleri vb bir çok nokta artık değerlendirilmek zorundadır.

C – ENGELLİ İSTİHDAMINDA RAPORLAMA :

⁷ **MADDE 66** – 5378 sayılı Kanuna 4/A maddesinden sonra gelmek üzere aşağıdaki 4/B maddesi eklenmiştir.

“Topluma dâhil olma

MADDE 4/B – Engellilerin toplumdaki tecrit edilmeleri ve ayrı tutulmaları önlenir.

Engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda bağımsız olarak toplum içinde yaşamaları esas olup, özel bir yaşama düzenine zorlanamazlar.

Engellilerin topluma dâhil olmaları ve toplum içinde yaşamaları amacıyla bireysel destek hizmetleri de dâhil olmak üzere ihtiyaç duydukları toplum temelli destek hizmetlerine erişimleri sağlanır.”

⁸ “Destek ve bakım

MADDE 6 – Engellilerin öncelikle buldukları ortamda bağımsız yaşayabilmeleri için durumlarına uygun olarak gerekli psikososyal destek ve bakım hizmetleri sunulur. Destek ve bakım hizmetlerinin sunumunda kişinin biyolojik, fiziksel, psikolojik, sosyal, kültürel ve manevi ihtiyaçları ailesi de gözetilerek dikkate alınır. Destek ve bakım hizmetlerinin standardizasyonu, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için gerekli olan çalışmalar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca yürütülür.”

Engelli bireylerin kendilerine sağlanan bir kısım haklardan yararlanabilmeleri için aldıkları işgücü kayıp oranlarını gösterir raporlardaki değerlendirmeler, kurul üyelerinin sorun yaşayacağı alanlardan biridir. Kişinin engel oranı yüksek olsa dahi, iş görmesine engel olup olmadığı, yaptığı iş dikkate alınarak özellikle değerlendirilmelidir.

Özür oranını gösterir raporlarda işgücü kaybının kişinin yapacağı işin özelliğine uygun olarak değerlendirilmesi, varsa gerekli uyumlaştırma çalışmasının belirlenmesi şarttır. Bu şartın yerine getirilmesi ise İŞKUR ile işverenin koordineli bir şekilde çalışmasını gerekli kılar. Ancak süreci başlatacak olan yine sağlık kurulu raporlarıdır. Örneğin işyerinde kendisine verilen görevi engeli nedeni ile yapamayacağını söyleyen ya da engeline uygun makul uyumlaştırma talep eden engellinin bu durumunu belgelemeye yönelik, somut olarak o işi yapamayacağı ya da yapabilmesi için engelini detaylı değerlendiren kurul raporları, “iş yapabilir – yapamaz” boyutunda kalmaktadır.⁹ Erişilebilirlik başlıklı BMEHİS 9. Maddesi bu konuda taraf devletlere ciddi mükellefiyetler getirmekte ise de bu mükellefiyetlerin yerine getirilip getirilmemesi yine işverenin inisiyatifinde kalmakta, bunu belirleyici bir resmi rapor, kaynak yaratılamamaktadır.

D- ENGELLİNİN İSTİSMARI :

Engelli çocukların ailelerinin çocuğu istismarı ile cinsel istismarı ayrı değerlendirmek gerekir. Engelli çocuk ailelerinin çocuğun tüm haklarından yararlanabilmesi, kendine yeterli bir birey olarak yetişmesi için tüm olanakları kullanması gereği Anayasa ve yasalarda yer almaktadır. Bazen engelli çocuğun zarar görebileceği endişesi, üzüleceği vb. nedenlerle aşırı korumacılık olarak değerlendirilen ebeveyn davranışlarının analizinin doğru yapılması gerekir. Çocuğun sosyal hayata katılımını engellemek ya da zaten eğitim alsa da çalışmayacağı inancı ile eğitime katılımını engellemek, vb çeşitli şekillerde görülen çocuğu mağdurlaştırın, yetersizlik duygusu ile büyümesine sebebiyet veren yaklaşımların, çocuğun istismarı olduğunu düşünmeyenlerin sayısı oldukça fazladır.

A.T işitme engelli bir anne, babanın yine işitme engelli doğmuş olan 6 yaşında bir çocuktur. Büyükanesinin 4 yaşındayken mahkeme kararı ile yaptırdığı koklear implant ameliyatı ile bir kulağı işitmeye başlamıştır. Bir seneye yakın büyükanne ile yaşamış rehabilitasyonu sonrasında algıda büyük bir gelişme yaşanmıştır. Anne – baba çocuğun büyükanne ile değil kendileri ile yaşamasına, sağrlar okuluna giderek eğitim almasına karar vermiş ve çocuğun koklear implant kullanmasını yasaklamıştır. Bunun üzerine mahkemeye müracaat eden büyükanne çocuğun velayetini istemiş ve tedbiren çocuğun gelişimi için işitenlerle birlikte eğitim almasına ve gecikme halinde çocuğun kısmen de olsa duyma yetisini tamamen kaybedeceği iddiası ile koklear implantı kullanmasına karar verilmesini istemiştir. Mahkeme yargılama süresince tedbiren okula devamına ve koklear implantın kullanılmasına karar vermiştir. Yargılama sürerken bir gün çocuk vücudunda ve özellikle kulak kepçesinde morartılar ve implant takılı kulağında iğne batırma izleri olduğu açık olan izlerle okula

⁹ Kurulların çalışma ve raporlama yapmalarına ilişkin düzenlemelerin yetersizliği kadar kurulların bu konudaki isteksizliğinin de bu sorunu yarattığı kanısındayız.

gelmiştir. Çocuğun istismar edildiği iddiası ile yapılan suç duyurusu neticesinde muayenesini yapan adli tıp uzmanı kulak kepçesindeki ekimozları yazmış ancak fotoğraflarla sabit olan iğne izlerine ilişkin herhangi bir bulguyu yazmamıştır. Büyükannenin müracaatı üzerine Sosyal Hizmetler Müdürlüğü çocuğun istismara uğradığını tespit ile koruma altına alınmasına karar vermiş, ancak yerel mahkeme koruma kararının kaldırılarak çocuğun tekrar ailesine verilmesine karar vermiştir. Dünyada işitme engelliler arasında yaygın olan Deaf Culture, Deafhood¹⁰ akımlarını bilmeyen sağlık kurulu üyelerinin, bilirkişilerin ve yargı organlarının bu ya da benzeri vak'alarda olaylara geniş bir perspektiften bakabilmesi mümkün değildir.¹¹ BMEHİS nin 16. Maddesinin 4. Bendinde yer alan düzenlemeyi etkin hale getirebilmek engelli bireylerin istismarını bu sözleşme ışığında sahip oldukları hakların kullanımının engellenmesi olduğunu görebilmek gerekir.

Yetişkin engelli kadınların istismarı Türkiye'de henüz kapalı kapılar ardında yaşanmaktadır. Engelli kadınların, kadın sığınma evlerine alınmayacaklarına ilişkin yönetmelik hükmünün, geçtiğimiz yıl kaldırılmasının ardından, engelli kadınların da kadın sığınma evlerine (tabii erişilebilir olan sınırlı sayıda sığınma evine) alınabilmeleri mevzuata göre mümkün hale gelmiştir. Halbuki aynı mevzuatta kendi öz bakımını yapamayacak, ya da azda olsa yardım almadan yaşayamayacak engellilerin durumu düzenlenmediğinden, yapılan değişiklik uğradıkları istismara rağmen gidebilecekleri yerleri olmadığı gerçeğini değiştirmemiştir. Kaynaştırma öğrencisi olan engelli zihinsel engelli çocukların ise yetişkinler kadar akran şiddetine maruz kaldıkları ise gittikçe artan davalar, toplantı ve seminerlerde dile getirilen vakalarla ortaya çıkmaktadır.

B.B kaynaştırma öğrencisi olarak ilköğrenimini tamamlamış ve Milli Eğitim Bakanlığının belirlediği lisede orta öğrenimine başlamıştır. Kısa süren eğitimi sırasında hiçbir özel destek almadığı gibi, akranlarının tecavüzüne uğramıştır. Yargılama sırasında iki kez sorgulanmış, iki kez muayeneye tabi tutulmuştur. Otizmi bir hastalık olarak tanımlamakta ısrarlı olan mahkeme, bu konuda uzman desteği/görüşü almayı reddetmiştir. Tüm uyarılara rağmen mağdur B.B, sanık çocuklarla duruşmada aynı salona alınmış, B.B nin kimlik tespiti sonrasında, sanıkların jandarmalarla salondan çıkartılması üzerine, kendisinin de jandarmalarca götürüleceği korkusu yaşayan mağdurun bu korkusu yatıştırılmadan, kalabalık duruşma salonunda sorgulama yapılmış, sanık avukatlarının mağduru doğrudan sorgulamasına müsaade edilmiş, hayatında hiç otizmlili ile çalışmadığını söyleyen pedagogun B.B nin ekolali ve stereotipik hareketlerin başlaması ile nihayet çocuğun daha fazla sorguyu kaldıramayacağı uyarısı üzerine işkenceye dönüşen ifade alma bitirilmiştir. Ailenin olayın ve duruşmanın izlerini silmek için uğraşmakla geçen uzun bir süre sonrasında olayın üstünden

¹⁰ Sağlıklı pozitif bir durum olduğu, işitme yetisini tamamen kaybetmiş kişilerin, soyut kavramlarda algılarının daha yüksek olacağı ve kendilerine işitenlerin getirdiği kısıtlardan özgürleştirmeleri gerektiğini savunan gruplar olarak tanımlayabiliriz. Olumlu bir amaçla yola çıkan bu grupların bazıları, Audism akımına (işitmeyenlere karşı ayrımcılık teşkil ettiği söylenebilecek kadar işitebilmenin üstünlüğünü savunan akım) karşı geliştirdikleri duruşla, işitmeyenlere özgü iletişim yolları ile iletişim kurmayı reddederek (dudak okuma, cihaz kullanma) kendilerinin olduğu gibi kabul edilmeleri, kendileri ile iletişim kurmak isteyenlerin işaret dilini öğrenmeleri gerektiğini savunmaktadırlar.

¹¹ Çocuğun yüksek menfaati hakkında sadece ailenin karar verebileceğini, engelinin tedavisi vb. konularda karar yetkisinin ailede olduğunu savunan görüşleri çocuğun küçüklüğü nedeni ile tartışmıyoruz. Erişkinlerin engeli ile yaşamak konusunda özgürce karar verme hakkı şüphesiz ki vardır.

iki yıla yakın zaman geçtikten sonra, bu kere Adli Tıp muayenesine karar verilmiştir. Dosyada Üniversite raporu olması, şikayet sonrasında adli tıp uzmanı ve pedagog raporunun dosyada olması, özel bir uzmanla alınmış görüntülü kaydın varlığına rağmen verilen bu kararın uygulanması sırasında Adli Tıp Kurumuna kolu mühürlü götürülen B.B, muayene için kapıda uzun süre bekletilerek ve heyette otizim konusunda uzman olmaksızın muayene/görüşme yaparak rapor düzenlemiştir. Bu süreçte B.B eğitimini bırakmak zorunda kalmış, çocukta intihar eğilimi baş göstermiştir. Ailenin tüm başvuruları neticesiz kalmış, başka eğitim olanağı bulunamamıştır. Aile artık bu konuda yasal yollara başvurmayı kesinlikle reddetmekte, tüm uğraşlarına rağmen devlet kurumlarından eğitim desteği de psikolojik destek de alamamaktadırlar.

E- SUT UYGULAMALARI :

Sağlık Uygulama Tebliğinde (SUT)engelli bireylere verilecek cihazların, kullanacakları protez, sandalye, vb bir kısım destekleyici araçların kısıtlanmış olması ve belirli nitelikteki araçlarla sınırlandırılması çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Doktorların cihazlandırma sırasında SUT uygulaması ile bağlı olmaları, cihazlandırmanın engelli bireyin engelinin aşılmasına destek olmadığı gibi başkaca sağlık sorunlarına sebebiyet verdiği görülmektedir.

Örneğin; engelinin durum ve ihtiyacına uygun kaliteli işitme cihazlarının SUT kapsamında olmaması, kalitesiz işitme cihazları kullanmak zorunda bırakılan engelli bireyin hem

işitme kayıplarını artırmakta hem de kulak iltihapları gibi çeşitli hastalıklara sebep

olmaktadır. *“Yine SP’liler için özel tasarım gerektiren birtakım gereçlere ihtiyaç duyulmaktadır. Özel tekerlekli sandalye, yatak, bardak gibi her alanda kullanılan araçların, “ergoterapi” adı verilen kişiye özel tasarımlarının hayata geçirilmesi gerekmektedir.” Özel Eğitim Rehabilitasyon Merkezlerinde dil Sağlık Uygulama Tebliği’nin; engelli araçları, protezler, medikal araç gereçler, beyaz baston vb. alımlarının engelli vatandaşlarımızdan katkı payı alınması ya da bazı araçların lüks tüketim malzemesi gibi değerlendirilmesi engelinin çağdaş gelişmelere paralel bir şekilde engelinin getirdiği dezavantajı atlatmasına engel olmaktadır. Sağlık Uygulama Tebliği’nde sağ kol, sol kol, sağ bacak, sol bacak ve tek göz kayıplarında engelli bireylerin aleyhine olan haksız değerlendirmelerin ortadan kaldırılması için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.”¹²*

Burada sorun sadece SUT ile getirilen uygulamalar değildir. Cihazlandırma sırasında kurullar işitme cihazına ihtiyacı olan engelliye SUT çerçevesinde reçetelendireceği cihazın yetersiz, gereksiz olduğunu bilerek ancak başkaca da cihaz yazamadığından yine de engelliye kullanmayacağı/kullanamayacağı bir cihazı yazabilmektedir. Benzeri sorunlar akülü sandalyeler içinde geçerlidir.

SONUÇ :

Engellinin bağımsız yaşama hakkını kullanabilmesi için düzenlenecek raporlarda kendisi ve/veya çevresi için tehlike yaratacak durumların doğru değerlendirilmesi, her bireyin özelliklerinin detaylı irdelenmesi ile mümkün olacaktır. Yine rutin kontrollerin zamanlaması

¹² TBMM Engelli Hakları İnceleme Raporu, 24. Dönem 3. Yasama Yılı,2013, sf.27

her engel durumu için özellik arz ettiğinden standart periyotlar belirlenmesi (Örn. Her yıl ya da 6 ayda bir gibi) bazı durumlarda iş yükünü artırırken, bazı durumlarda müdahalede geç kalınması gibi bir sorun yaratabilecektir. Koordinasyonun doğru kurgulanmaması raporlamalarda yanlışlıklara yol açabilecek, bu da hem Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının hem de Sağlık Bakanlığı ve sağlık çalışanlarının sorumluluğunu artıracaktır.

İstihdama katılan engelli sayısındaki artış engellinin verimli çalışabilmesinin sağlanması zaruretini de beraberinde getirmiştir. Engellilerin mağduru oldukları istismar ve cinsel istismar vakalarının raporlamasında uluslar arası standartların uygulanması ve özellikle engellinin rehabilitasyonu için işbirliğinin sağlanması, mağduriyeti arttıran uygulamalara son verilmesi önemlidir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanununun 5. Maddesinde 6/2/2014 günlü Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren “Bireyin engelliliğini ve engellilikten kaynaklanan özel ihtiyaçlarını belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanılamalarda uluslararası temel yöntemler esas alınır. Engellilik durumunun tespit ve uygulama esasları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığının görüşleri alınarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir.” şeklindeki değişiklik doğrultusunda çıkarılacak yönetmeliklerin bu amaca hizmet etmesi ümidindeyiz.

Farklı disiplinlerin rollerinin doğru belirlenmesi, sözleşmeye taraf Birleşmiş Milletler üyesi bazı devletlerin, hayata geçirdikleri uygulamalar ve kurumsal yapıların benzerlerinin ülkemizde de hızla kurulması, standartları belirlenmiş ve nitelik kazandırılmış incelemeler ve raporlamalar ile, raporlamalara dayalı hak kayıplarının engellenmesi öncelikli olmalıdır. Sistemin doğru kurgulanması, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin hayata doğru geçirilebilmesi bakımından hayati önem taşımaktadır.

Konuya İlişkin Kitap, Makale, Rapor, Yayınlar

Deaf and Disabled or Deafness Disables?;Mairiran Corker;1998

Kişisel Sağlık Verilerine Mesleki Yaklaşımlar;TBB 27.Ekim.2013 günlü Çalıştay Notları;

Legal Capacity of Persons With Intellectual Disabilities and Person With Mental Health Problem; FRA Raporu;2013

Engelsiz Türkiye İçin Yolun Neresindeyiz?; Sabancı Üniversitesi Yayını-2013

Akıl ve Ruh Sağlığı Alanında İnsan Hakları 2008 Türkiye Raporu;RUSİHAK;2008

Zihinsel Engelli ve Psikiyatrik Teşhis Almış Bireylerin İnsan Hakları; RUSİHAK;2009

Adli Tıp Kurumu Başkanlığının 2007/2008/2009 yıllarına ait Faaliyet ve İzlemlerinin Denetimi..Cumhurbaşkanlığı DDK Raporu;2010 (<http://www.tccb.gov.tr/ddk/ddk46.pdf>)

Türkiye’de Sosyal Yardımlar ve Spsyal Hizmetler Alanındaki Yasal ve Kurumsal Yapının İncelenmesi Aile, Çocuk, Özürlü Yaşlı ve diğer kişilere götürülen Sosyal Hizmetler Hakkında Rapor;Cumhurbaşkanlığı DDK Raporu;2009 (<http://www.tccb.gov.tr/ddk/ddk30.pdf>)

The United Nations Convention on The Rights Of Person WİTH Disabilities - Syracuse Journal of İnternational;Sayı 34;2007

AAPL Practice Guideline for The Forensic Evaluation Of Psychiatric Disability – Practice Guideline Evaluation of Psychiatric Disabilty; Sayı 36;2008

Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması Ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik; Yayınlandığı RG. Tarihi: 30.03.2013;Sayı 28603

BM Engelli Hakları Sözleşmesi; Yayınlandığı R.G. Tarihi: 18.12.2008; Sayı 27084

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Engelli Hakları İnceleme Raporu; 24. Dönem 3. Yasama Yılı,2013 (http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2013/raporlar/engelli_haklari_inceleme_raporu.pdf)